

Fængsel på livstid

Danmark 1933—57

Af amanuensis SV. GRAM JENSEN, København

I *Scandinavian Studies in Criminology*, vol. 1 (1965) p. 13 ff. har to finske forskere, kriminalisten Inkeri Anttila og psykiateren Achilles Westling, fremlagt en interessant studie over fængsel på livstid. Arbejdet omfatter alle livstidsfanger fra en 30-års periode (1929—58), i alt 482 mænd og 60 kvinder. Forfatterne giver bl. a. en indgående analyse af recidivet blandt benådede livstidsfanger. Deres undersøgelse viser, at af 288 benådede mandlige livstidsfanger, alle dømt for drab, recidiverede 12 som drabsmænd. Hertil kommer, at yderligere 9 begik drab under fængselsopholdet eller i forbindelse med undvigelse. Det blandt danske drabsmænd yderst sjældent forekommende homologe recidiv er således ikke nogen helt usædvanlig foreteelse i Finland.

I det følgende skal jeg præsentere nogle foreløbige resultater fra en dansk undersøgelse, der omfatter samtlige livstidsdømte fra en 25-års periode (1933—57), i alt 45 mænd og 2 kvinder. Danmark og Finland har omtrent samme befolkningstal, henholdsvis 4,6 og 4,4 millioner indbyggere (1960), og selv om perioden i den danske undersøgelse er 5 år kortere end i den finske, er det iøjnespringende, at der således har været langt færre livstidsfanger i Danmark end i Finland.

I Danmark har fængsel på livstid siden 1. januar 1933, da den nugældende straffelov af 15. april 1930 trådte i kraft, udgjort lovens strengeste straf. Livsvarigt fængsel er hjemlet for i alt en halv snes forbrydelser; men i praksis har denne straf alene været anvendt over for visse drabsmænd. Efter straffelovens bestemmelse om manddrab (§ 237) straffes den, som dræber en anden, med fængsel fra 5 år indtil på livstid.

I medfør af den ovennævnte bestemmelse blev i de første femogtyve år efter straffelovens ikrafttræden i alt 47 personer — eller godt 11 % af samtlige drabsmænd over for hvem der blev rejst tiltale — idømt livsvarigt fængsel. Det fremgår af tabel 1, hvordan de dømte mænd og kvinder fordeler sig på de enkelte kalenderår inden for perioden.

Fængsel på livstid er hidtil kun blevet livsvarigt for et forsvindende fåtal af de dømte, der alle er døde, inden spørgsmålet om en eventuel benådning overhovedet kunne blive aktuelt. Den langt overvejende del af de domfældte er — ved benådning — senere kommet på fri fod. Afsoningstidens længde fremgår af tabel 2.

Tabel 1. Fængsel på livstid 1933—57

	Mænd	Kvinder
1933	2	
1934		
1935	5	
1936	2	
1937	1	
1938		
1939	3	1
1940	1	
1941	1	
1942		
1943	1	
1944		1
1945		
1946	2	
1947	6	
1948	3	
1949	4	
1950	1	
1951	4	
1952	1	
1953		
1954	1	
1955	2	
1956	2	
1957	3	
I alt	45	2

Mildest slap en kvindelig domfældt, der var på fri fod mindre end en halv snes år efter, at hun havde forøvet det passionsdrab, som medførte, at hun blev idømt livsvarigt fængsel.

Den hårdeste medfart fik en mand, der var dømt for et brutalt rovmord. Hvis varetægtsopholdet medregnes, havde han hensiddet mere end 30 år i fængsel, førend benådningen forelå. Og da han omsider blev benådet, var det på vilkår, at han tog ophold på et hospital eller plejehjem for sindslidende, således at han kun med justitsministeriets samtykke kunne udskrives. Det må dog tilføjes, at den pågældende kort tid efter strafafsonningens påbegyndelse tillige var blevet dømt for et farligt overfald på en fængselsfunktionær, jfr. nedenfor.

Under hensyn til den stærke spredning er der ikke udregnet noget gennemsnit for den faktiske afsoningstid.

Af de 47 dømte fra perioden 1933—57 hensidder blot 3 personer endnu i fængselsvæsenets anstalter. Det drejer sig om

Tabel 2. Faktisk afsoningstid m. v.

	Mænd	Kvinder
8—9 år		1
9—10 „	1	
10—11 „	1	
11—12 „	3	
12—13 „	6	1
13—14 „	3	
14—15 „	8	
15—16 „	6	
16—17 „	3	
17—18 „		
18—19 „		
19—20 „	2	
20—21 „	1	
21—22 „	1	
22—23 „		
23—24 „		
24—25 „	1	
25—26 „		
26—27 „		
27—28 „	1	
28—29 „		
29—30 „	1	
	38	2
Døde	3	
Overført til hospital for sindslidende	1	
Strafafsøgere	3	
I alt	45	2

følgende: 1) en mand, dømt i 1947, bl. a. for et dobbeltdrab, begået i den politiløse periode under den tyske besættelse, 2) en mand, dømt i 1949 for drab af en kvindelig læge, som han under et falsk påskud om et barns sygdom havde lokket til sig, og 3) en mand, dømt i 1954 for anden gang for drab.

Det kan tilføjes, at justitsministeriet nu er indstillet på i almindelighed at søge personer, der er idømt straf af fængsel på livstid, løsladt ved benådning efter 10—12 års forløb (regnet fra anholdelsen), medmindre længere tids frihedsberøvelse er påkrævet under hensyn til den pågældendes farlighed.

Om recidivet blandt benådede livstidsfanger kan oplyses:

I årene 1948—68 benådedes i alt 33, hvoraf 5 vides senere at være afgået ved døden uden på ny at have været i konflikt med

loven. Af de øvrige 28, der alle er i live, vides 6 at være recidiveret.

I årene 1969, 1970 og 1971 benådedes henholdsvis 1, 5 og 1. Ingen af disse 7, der alle er i live, ses registreret for ny kriminalitet.

At recidivet — kvantitativt betragtet — har været af ringe omfang, fremgår allerede af de ovenfor meddelte oplysninger, hvor- efter kun 6 af i alt 40 benådede livstidsfanger, d.v.s. 15 %, er recidiveret.

Hvis man indskrænker sig til at betragte recidivet blandt de 33 livstidsfanger, der er benådet før udgangen af 1968, og yderligere ser bort fra de 2 kvinder, er forholdet altså det, at 6 ud af 31 mænd er recidiveret. Føjes hertil den oplysning, at de pågældende alle er recidiveret inden for de 5½ år, som udgør den gennemsnitlige observationsperiode i fængselsvæsenets recidivstatistik, skulle en sammenligning med denne være fuldt forsvarlig. Uagtet der i fængselsvæsenets recidivstatistik er anvendt et snævrere recidivbegreb end det her benyttede, var recidivhyppigheden for de i 1958 løsladte mænd 50 %, hvorimod den blandt de benådede mandlige livstidsfanger kun var 19 %. Sandsynligheden for, at denne forskel skulle fremkomme ved en ren og skær tilfældighed er mindre end ½ % ($p < 0,005$), og forskellen må betegnes som signifikant.

Hvorvidt denne signifikante forskel skyldes straffens individualpræventive virkning, eller om det simpelthen er aldersfaktoren, der gør sig gældende, skal jeg lade henstå som et åbent spørgsmål.

At recidivet — kvalitativt betragtet — heller ikke har været foruroligende, skal belyses ved en summarisk gennemgang af de foreliggende tilfælde:

Tilfælde A

Benådet i 1950 efter at have afsonet godt 14 års fængsel bl. a. for at have dræbt en arbejdsfælle med slag af en hakke for at kunne frarøve ham hans ejendele. — I 1936 af retslægerådet betegnet som uegnet til påvirkning gennem straf.

Tidligere, i årene 1932—35, anset med 4 frihedsstraffe for tyverier m. v.

Den pågældende mand er i 1953 blevet idømt 8 måneders fængsel for blufærdighedskrænkelser, ligesom han i 1957 for tilsvarende lovovertrædelser er blevet idømt forvaring. (Han blev prøveudskrevet fra forvaring i 1958 og endeligt udskrevet i 1962.)

Tilfælde B

Benådet i 1951 efter at have afsonet 14½ års fængsel for at have dræbt sin 2-årige søn med knivstik og for samtidig at have forvoldt

sin hustru død ligeledes med knivstik. — I 1936 af retslægerådet ikke anset for uegnet til påvirkning gennem straf.

Tidligere, i årene 1924—34, anset med 8 frihedsstraffe for berigelsesforbrydelser.

Den pågældende mand er i 1953 blevet idømt 60 dages betinget fængsel for tyveri af 130 kr., ligesom han samme år for underslæb af 291 kr. er blevet idømt en fællesstraf af 8 måneders fængsel. Endvidere er han i 1968 blevet anset med en betinget dom uden straf-sættelse for underslæb af 1.000 kr.

Tilfælde C

Benådet i 1959 efter at have afsonet henved 12 års fængsel bl. a. for at have dræbt (eller i hvert fald at have medvirket til drab af) en kvinde med pistolskud. — I 1947 betegnet som egnet til påvirkning gennem straf.

Hvad forstraffe m. v. angår, er vedkommende alene registreret med tiltalefrafald for tyverier, alle begået før det fyldte 18. år, samt med en ubetydelig hæftestraf for en særlovsovertrædelse.

Den pågældende mand er i 1960 blevet idømt 20 dages hæfte for forskellige færdselslovsovertrædelser, herunder kørsel i spirituspåvirket tilstand. Han er siden, i 1962 og i 1963, idømt bøder, men udelukkende for mindre færdselsforseelser.

Tilfælde D

Benådet i 1961 efter at have afsonet godt 13 års fængsel bl. a. for at have skaffet sig adgang til en aldersrentenyders hus, medbringende en ladt pistol, for at stjæle samt for at have dræbt aldersrentenyderen ved slag i hovedet med pistolens skæfte og ved kværkning. — I 1947 af retslægerådet betegnet som uegnet til påvirkning gennem straf.

Tidligere, i 1941 og i 1942, fået tiltalefrafald for tyverier og brugs-tyverier samt i 1944 idømt 1 års fængsel for et karlekammertyveri.

Den pågældende mand har i 1962 fået tiltalefrafald for et lejlighedspræget tyveri af en hundredkroneseddel fra en arbejdskammerat mod inden retten at vedtage 10 dagbøder à 20 kr.

Tilfælde E

Benådet i 1966 efter at have afsonet 15½ års fængsel bl. a. for forsøg på røveri af særlig farlig karakter og i forbindelse hermed at have dræbt en købmand med pistolskud. — I 1950 blev hans egnethed til påvirkning gennem straf af retslægerådet betegnet som meget tvivlsom.

Tidligere, i 1947, straffet med 40 dages fængsel for vold og ulovlig våbenbesiddelse, hvilken frihedsstraf han dog blev betinget benådet for at udstå.

Den pågældende mand er i 1971 blevet idømt 6 måneders fængsel for berigelsesforbrydelser og nogle særlovsovertrædelser.

Tilfælde F

Benådet i 1966 efter at have afsonet henved 15 års fængsel bl. a. for at have dræbt et ægtepar med pistolskud i forbindelse med et voldtægtsforsøg over for ægteparrets husassistent. — I 1951 af retslægerådet ikke anset for uegnet til påvirkning gennem straf.

Tidligere to gange straffet for indbrud, ulovlig våbenbesiddelse m. v., henholdsvis i 1946 med 60 dages betinget fængsel og i 1947 med en fællesstraf af fængsel i 1 år og 2 måneder.

Den pågældende mand er i 1969 blevet idømt 30 dages betinget fængsel for grov krænkelser af husfreden og for blufærdighedskrænkelser (ved at være trængt ind på en 18-årig kvindes kammer og dér henlagt et brev af særdeles anstødeligt indhold) m. v.

Særligt skal det fremhæves, at ingen af livstidsfangerne således er recidiveret til drab. Omvendt skal det ingenlunde forties, at to af de til livsvarigt fængsel dømte tidligere har været anset med tidsbestemte frihedsstraffe for drab.

I forbindelse med recidiv-opgørelsen skal det nævnes, at under strafafsoningen overfaldt en mandlig livstidsfange en fængselsbetjent, hvem han tilføjede fire farlige sår i hovedet. I den anledning blev den pågældende på ny stillet for en domstol, der (i 1934) fastslog, at den for voldshandlingen m. v. forskyldte straf ville være at fastsætte til fængsel i 8 år, dersom forholdet ikke havde været det, at han i forvejen var idømt livsvarigt fængsel. Denne mand er den person, der under den nugældende straffelov har afsonet den længste frihedsstraf. Han har uafbrudt siddet i fængsel i mere end en menneskealder. Efter benådning er han blevet overført til statshospital som lidende af sindssygdommen Chorea Huntington.

Hovedparten af de dømte var i alderen 21—40 år, da de blev idømt fængsel på livstid. Yderpunkterne i aldersmæssig henseende repræsenteres af henholdsvis en 61-årig og en 18-årig mand. Og det må i den forbindelse bemærkes, at livsvarigt fængsel er udelukket over for personer, der ikke var fyldt 18 år på gerningstidspunktet. I øvrigt henvises til tabel 3, hvor de domfældte er fordelt efter alder og køn.

Tabel 3. Domfældtes alder og køn

	Mænd	Kvinder
18—20 år	2	
21—30 „	26	
31—40 „	11	1
41—50 „	4	1
51—60 „	1	
61—70 „	1	
I alt	45	2

På grundlag af en foreløbig analyse af materialet kan det oplyses, at henvend 4/5 af de dømte var afvigende i psykisk henseende: 1 var åndssvag i lettere grad, 9 var sinker, og i alt 34 (heri indbefattet 7 af sinkerne) var afvigende i karakterologisk henseende. Kun 10 fandtes ikke at frembyde tegn på psykiske afvigelser.

Bortset fra et par markante undtagelser, der er udgået fra økonomisk velfunderede hjem, kommer de dømte fra beskedne kår. Hovedparten hidrører fra egentlige småkårshjem. Det kan derfor ikke undre, at de kun har fået den mest nødtørftige skoleuddannelse. Selv de to mænd, der er født på samfundets solside, har ikke gennemgået nogen højere skoleuddannelse. Ganske vist har de begge frekventeret andre skoler end folkeskolen, men for begges vedkommende uden at bestå nogen afsluttende eksamen, lige så lidt som de senere fuldførte nogen faglig uddannelse.

En faglig uddannelse har blot 4 formået at gennemføre. 3 har håndværksmæssig uddannelse (2 har aflagt svendeprøve som mekanikere, og 1 har aflagt svendeprøve som skrædder). 1 har handelsmæssig uddannelse, idet han er udlært som kolonialkommis. Alle de øvrige er ufaglærte.

Gennemgående har de alle, inklusive de faglærte, klaret sig sløjt i tilværelsen. Det er i så henseende karakteristisk, at kun en tredjedel af mændene havde formået at skaffe sig en selvstændig bolig. Da der fandtes at være en nær korrelation mellem boligforhold og civilstand, består der i hvert fald en mulighed for, at æren for den selvstændige bolig snarere skal tilskrives ægtefællen.

En social baggrundsfaktor af helt speciel beskaffenhed er de dømtes tidligere kriminalitet. Kun for så vidt angår den ene af kvinderne og fem af mændene, foreligger der intet oplyst om tidligere kriminalitet.

Hvis jeg til slut skal forsøge at knytte en kommentar til den kendsgerning, at livstidsfangerne udelukkende er rekrutteret blandt sociale tabere, forekommer det nærliggende at opstille den hypotese, at lovens strengeste straf kun anvendes over for drabsmænd, der af retten opleves som særligt farlige forbrydere. Denne følelse af ekstrem farlighed udspringer først og fremmest af forbrydelsens beskaffenhed (rov mord, drab i forbindelse med en kønsfrihedsforbrydelse o.s.v.), men forstærkes utvivlsomt, fordi tiltalte oftest vil være forstraffet, og fordi han kommer fra et for retten fremmed miljø. At der tillige vil være en overvejende sandsynlighed for, at tiltalte er psykisk afvigende, bidrager yderligere til at forstærke den oplevede farlighed.

Hvorvidt livstidsfanger derimod objektivet er særligt farlige forbrydere, har jeg forsøgt at belyse i det foregående, hvor jeg netop viede recidiv-spørgsmålet en ret indgående omtale. Og

på dette sted kan jeg derfor indskrænke mig til at erindre om, at recidivet blandt benådede livstidsfanger hverken kvantitativt eller kvalitativt gav anledning til bekymring.

Sv. Gram Jensen.

BIBLIOGRAFI

- Louis le Maire: „Forvaring uden behandling. Strejflys over straf-upåvirkelighedens problemer“. N.t.f.k. 1951 p. 21 ff. — Se også samme forfatter: Kampen mod straffen. Kriminalistiske kronikker (Kbh. 1952) p. 138 ff.
- Axel Hye-Knudsen: „Om løsladelse af drabsforbrydere“. N.t.f.k. 1954 p. 115 ff.
- Erik Hindse-Nielsen: „Fængsel på livstid“. N.t.f.k. 1958 p. 201 ff.
- Axel Hye-Knudsen: „Fængsel på livstid“. N.t.f.k. 1958 p. 207 ff.
- Axel Hye-Knudsen: „Livstidsstraffen“. N.t.f.k. 1962 p. 143 ff.
- „Livstidsstraffet“. Nordisk kriminalistisk årsbok 1962 (Stockholm 1964) p. 140 ff.
- Bjarne Frandsen: „Om fængsel på livstid“. Juristen 1963 p. 101 ff.
- Carl Aude: „Kan livstidsstraffen undværes?“. Juristen 1964 p. 93 ff.
- Bjarne Frandsen: „Kan livstidsstraffen undværes?“. Juristen 1964 p. 134.
- Jan Sachs: „Forvaring eller livsvarigt fængsel“. N.t.f.k. 1966 p. 61 ff.
- Knud Waaben: Utilregnelighed og særbehandling. Problemer i den strafferetlige lære om ansvar og sanktioner (Kbh. 1968) p. 87 ff.
- Stephan Hurwitz: Den danske kriminalret. Almindelig del. 4. rev. udg. ved Knud Waaben (Kbh. 1971) p. 377 f.
- Sv. Gram Jensen: „Fængsel på livstid. Danske domme 1933—42“. Festskrift til Stephan Hurwitz (Kbh. 1971) p. 283 ff.
- Carl Aude: Fra fængsel til frihed. 5. udg. (1972) p. 216 ff.
- Sv. Gram Jensen: „Lovens strengeste straf. Domme til livsvarigt fængsel 1943—57“. Juristen 1972.

DOMSREGISTER

- | | |
|-----------------------|------------------------|
| 1. UfR 1933.733 (V) | 15. HRT 1940.481 |
| 2. UfR 1934.7 (H) | 16. UfR 1942.405 (Ø) |
| 3. UfR 1935.505 (H) | 17. UfR 1943.238 (H) |
| 4—6. Utrykte domme | 18. UfR 1944.255 (H) |
| 7. UfR 1936.23 (H) | 19. UfR 1946.811 (H) |
| 8. UfR 1936.821 (Ø) | 20. UfR 1946.812 (H) |
| 9—10. Utrykte domme | 21. UfR 1947.1027 (H) |
| 11. UfR 1939.291 (H) | 22—24. UfR 1948.41 (H) |
| 12. UfR 1939.510 (H) | 25. UfR 1948.42 (H) |
| 13. UfR 1939.1037 (H) | 26. Utrykt dom |
| 14. UfR 1940.175 (Ø) | 27. UfR 1948.805 (H) |

- | | | | |
|--------|-------------------|--------|-------------------|
| 28. | UfR 1948.848 (H) | 38. | UfR 1951.1033 (H) |
| 29. | UfR 1949.194 (Ø) | 39. | JD 1952.245 |
| 30—31. | UfR 1949.1076 (H) | 40. | UfR 1954.461 (H) |
| 32. | UfR 1949.1091 (H) | 41. | Utrykt dom |
| 33. | Utrykt dom | 42. | UfR 1956.31 (H) |
| 34. | UfR 1950.831 (H) | 43. | UfR 1956.259 (H) |
| 35. | UfR 1951.326 (H) | 44. | UfR 1956.790 (H) |
| 36. | UfR 1951.545 (H) | 45—46. | Utrykte domme |
| 37. | UfR 1951.764 (H) | 47. | UfR 1957.1050 (H) |